

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Саха (Якутия)
МКУ «МОУО» МР «Сунтарский улус (район)»
МБОУ «Жарханская СОШ-И имБ.Г.Игнатьева»

**Алын кылаас үөрэнээччилэрин
аабыыга көбүлүүр үлэ көрүннэрэ**

Работу выполнила учитель начальных классов
Степанова Татьяна Валерьевна

Жархан 2025 г

Үлэ тоѳоостооѳо: Аныгы олох тэтимэ олус түргэнник сайдар. Интернет, смартфон, телевидение баһылыыр кэмигэр ааѳыга интэриэс намтааһына бэлиэтэнэр.

Кинигэ- билии төрдө. Үчүгэй кинигэ – истин иитээччи, үчүгэйгэ үөрэтээччи, чугас доѳор буоларын оѳо өйдүөхтээх. Оѳо хайдах үөрэхтээх, билиигэ баѳалаах киһи буола улаатара ааѳарга тапталы, интэриэһи иитииттэн улахан тутулуктаах. Элбэхтик кинигэни ааѳар оѳо тыла-өһө баай, билэрэ-көрөрө киэн, үөрэѳэр ситиһиилээх буолар. Алын кылаастарга хас биирдии оѳону өйдөөн ааѳарга үөрэтии биир сытыы кыһалѳа буолар. Ол инниттэн оѳо сөбүлээн, интэриэһиргээн ааѳар усулуобуйатын тэрийиэхтээхпит.

Эдэр ааѳааччы тус бэйэтин эйгэтин байытынар, олоѳу, тулалыыр эйгэни сөпкө сыаналыыр, билэр сыалтан кинигэѳэ, ааѳыга интэриэһин сүтэрбэтин туһугар учуутал ааѳыга көѳүлүүр араас ньымалары туттара ирдэнэр.

Үлэ сыала: Алын кылаас үөрэнээччилэрин ааѳарга тапталы, интэриэһи иитиу усулуобуйаларын тэрийии.

Соруктар:

1. Ааѳы туһунан улуу педагогтар этиилэрин үөрэтии;
2. Урукка уонна урук таһынан ааѳыга араас ньымалары үөрэтэн, үлэѳэ сөптөөѳу туһаны;
3. Дьэ кэргэнинэн ааѳыны көѳүлээһин

Чинчийии ньымалара: анал литератураны ырытыы, ыйытыннык ытыы, кэтээн көрүү

1. Улуу педагогтар ааѳыга чинчийэр үлэлэрэ

Научнай литератураны үөрэтии уонна ырытыы түмүгэр ааѳы боппуруоһугар элбэх учуонай үлэлэригэр тирэѳирэбит. «Чтение как процесс» диэн теорияѳа олоѳураллар Д.Б. Эльконин, Т.Г. Галактионова, Е.И. Казакова үлэлэрэ. «Чтение как деятельность» Н.Л. Гончарова, М.И. Оморокова, З.И. Романовская, Н.Н. Светловская.

Бастакынан ааѳы методикатыгар улахан уларытыыны киллэрбит киһинэн К.Д.Ушинский буолар. Кини научнай, уус-уран айымныылары ааѳыга араас ньымалары сүбэлиирэ. Үөрэтиигэ ар уонна көрдөрөр тэрили туһанары сүрүн принцибинэн ааѳара. Кини аахпыты ырытыыга, айылѳаѳа олох көстүүтүн кэтээн көрүүгэ улахан болѳомтотун уурбута. [1, с.87]

Өйдөөн ааѳы методикатыгар Д.И.Тихомиров элбэх сүбэтин мунһан чопчу ыйыылары биэрбитэ. Логической толкуйдааһын сайдыыта улахан оруоллааѳын бэлиэтиирэ. Этиини, айымныы чаастарын, былааны, хатылыыр, чинэтэр үлэлэри суолталааѳынан ааѳара. [1, с.88]

Давыдов В.В. теориятыгар олоѳурбут М.И. Оморокова ааѳы концепциятыгар суруйар: «чтение понимается как вид речевой деятельности, обладающей структурными элементами, присущими учебной деятельности (учебная задача, цель, мотив, действия, самоконтроль)» [5, с.4].

Ааѳы методикатыгар болѳомто сүрүннээн айымньыны ааѳыга, ырытыга, словарнай үлэѳэ, оѳо үлэтигэр, хатылааһынга, билиини бэрэбиэркэѳэ ууруллар.

Биллиилээх психолог Р.С.Немов «Источники умственного развития детей младшего школьного возраста и причины их неуспеваемости» үлэтигэр, кыраны быстах ааѳы оѳо психикатын сайдытыгар аѳыйаѳы биэрэрин бэлиэтиир. Маннайгы кылаастан саѳалаан араас справочниктарынан туһанарга үөрэтэри сүбэлиир. Саатар аѳыйах мүнүүтэ, ол гынан баран хайаан да күн аайы, оѳо ааѳарын ирдиир ордук диир. Кыра кылаас оѳолоро ааѳыга ыарырѳаталларын бу эрэ кэмнэ бопсуохха сөбүн этэр. Ыарырѳатар төрүөттэрэ үөрэѳи ылыныыларын уонна өйдөрүн сайдытын кытта ситимнээх буоларын бэлиэтиир. [2, с.361]

Н.Н. Светловская бэлиэтиир: «Чтение-общение – это высший (то есть творческий) вид речевой деятельности, опосредованный книгой. Качество чтения (беглость, правильность, сознательность, выразительность) не оспариваются, но основная задача уроков чтения – воспитать самостоятельного читателя, который, читая, познавая себя, находит в мире книг подходящих собеседников»[7, с. 6]

Оѳо ааѳарыгар ыарырѳатар буоллаѳына төрүөтүн булар улахан суолталаах. Психическэй, эт-хаан өттүнэн оѳо сайдыыта араас буолар. Дислексиялаах оѳо ааѳар кэмигэр мэийи аранатыгар (кора головного мозга) электрическэй активность бытааннык барар. Онно эбии болѳомтото мөлтөѳө, толкуйдуура эбиллэр. [6, с.3-9]

2. Литература ааѳыта биридимит суолтата

Бастакы сүһүөх оскуолаѳа литература ааѳыта – сүрүн биридимиттэртэн биирдэстэрэ. Ааѳы уруогар учуутал иннигэр икки улахан сорук турар: уус-уран айымньыны үөрэтии уонна тылы сайыннарыы курдук икки хайысханы тутуһар.

Литература ааѳыта суолтата улахан: ааѳы эйгэтигэр киллэрэр, кинигэѳэ интэриэһи үөскэтэр, ааѳар баѳаны олохсутар, ситимнээх сағананы сайынналар, тыл саппааһын байытар;

оѳо сааһыгар сөптөөх өйү-санааны инэрэр, айар, толкуйдуур дьоѳурун сайынналар; айымньы нөнүө үтүө майгыны - сигилини иитэр; оѳо бэйэтэ сайдар, дьону кытта бодоруһар кыаһын олохсутар.

Оѳону үчүгэйдик ааѳар диэн сыаналааһын ааѳы техникатын баһылаабыта уонна аахпытын өйдөөбүтэ холбуу этиллэр. Ааѳы бары көрүннэрин: табатык, тэтимнээхтик,

хоһоонноохтук, өйдөөн аабыны билсиспит, аабы дьобурун баһылаабыт оҕо ситиһиилээхтик үөрэнэригэр бигэ тирэхтэнэр.

3. Аабыны сайыннарга ньымалар

Александр Сергеевич Пушкин “Аабы – бу бастың үөрэх” (“Чтение – вот лучшее учение”) диэн бэлиэтээн аһарбыттаах,

Аабааччыны иитии – учуутал сүрүн сыала-сорууга. Учуутал сыалынан буолар:

- алын кылааска оҕо кыабын туһанан, аабыга тиһиги быспакка эрчийии, туһалаах сатабылы, үйэлээх үөрүйэҕи чинник инэрийи,
- аабар баһаны үөскэтии,
- билии сайдыы төрдүн, төрүүтүн олохсутуу,
- салгыы ситиһиилээхтик үөрэнэригэр олук ууруу.

Ол иһин уроктарга эбии эрчиллиилэри, оонньоу-соруудахтары туһанабын:

- литературнай бырааһынньык: «Букубаар бырааһынньыга», «Остуоруйаҕа ыалдьыттааһын», «Кинигэ бырааһынньыга»;
- литературнай оонньоу «Дьиктилээх хонуу», «Дьоллоох түгэн», «Өркөн өй» «Толкуйдаа. Оонньоо. Кыай»;
- күрэх: «Мин сатаан аабабын», «Бастың аабааччы», «Аабар дьиэ кэргэн» «Аман өс» уо.д.а.;
- викторина «Ойуур оскуолата», «Остуоруйа дойдутугар» уо.д.а.;
- олимпиада уо.д.а.

Аабыны сайыннарга урукка мин манньк ньымалары туттабын:

1) Урукка аабы араас ньымаларын туһаны: урук саҕаланыыта 5 мүнүүтэлээх аабы, хорунан, таска, оруолларынан, сыабынан, талан, дискэнэн (диафильм) аабы.

2) «Аабааччы дневнигин» толотторуу.

Үөрэнээччи хас аахпыт айымньытын аайы бэчээт туруоруу. Нэдиэлэ бүтэһигэр түмүктэри таһаарыы. Кыайыылаахтар бириистэринэн наһараадаланаллар.

3). Аабыны бэрэбиэркэлиир таблица.

Аабы үөрүйэхтэрин бэрэбиэркэлээһини интэриэһинэйдик тэрийии. Бастың аабааччы ракетаҕа олорор, ол аата кини аата ракета ойуутугар суруллар. Мөлтөхтүк аабар үөрэнээччи черепахаҕа олорсор.

4). Аахпыт толору өйдүүргэ тиэкискэ аат толкуйдааһын, кэпсээни ситэрийи, ыйыты толкуйдааһын.

5). Айымньы ис хоһоонунан сөп түбэхэр ох тыллары, өс хоһооннору, иллюстрация талыы.

6). Таайбараннары таайы.

7) Литературнай викториналар «Бу ханнык айымньыный?», «Айымньы ааптара кимий?», «Айымньы дьоруойун таай» уо.д.а.

8). Инсценировка туруоруу.

С. Маршак «Үүтээн», «Куоска, бөтүүк уонна саһыл» (нуучча остуоруйата), Л. Толстой «Саһыл уонна куртуйах» кылаас иннигэр оонньоон көрүү.

Оҕо айымньыны өйдүүр дьоруура сайдарыгар айымньыны оонньоон көрдөрөрө, онно кытара улахан оруоллаабын бырагыраама учуоттуур.

9) Уруогу бэйэтин эмиэ интэриэһинэй форманан ытыахха сөп: оонньуу-уруок, осторуйа-уруок, айар уруок, викторина- уруок, айан-уруок уо.д.а. Оҕо интэриэһиргээн аахтабына айымньы ис хоһоонун толору өйдүүрү саарбаҕа суох.

10). Айымньы ис хоһоонунан иллюстрация оноруу, «Мин сөбүлүүр остуоруйам», «Мин сөбүлүүр дьоруойум» уруһуйдааһын.

11). Тиэкис ыһыллыбыт этиилэрин сааһылааһын. Тыллара букуллубут этиилэри сааһылааһын.

Онон, учуутал үлэтигэр туһанар ньымалара ааҕарга тапталы, интэриэһи иитиигэ улахан оруоллаахтар.

4. Аабыыга көбүлүүр үлэ көрүннэрэ

Учуутал сөптөөх, табыгастаах **үлэ араас көрүннэрин** туһанара, үлэ ситиһиилээх буоларыгар тиэрдэр.

Аабыыга көбүлүүр үлэ көрүннэрин ытыабын:

а) Алын кылаастар кабинеттарыгар библиотекатын тэрийии.

Саастарынан көрөн сөптөөх кинигэлэри ааҕалларыгар, уруокка туһанарга мунһабын. Остуоруйалар, оҕо суруйааччыларын кинигэлэрэ, сериялар, атластар, справочниктар, өйү сайыннарар оонньуулаах, соруудахтаах кинигэлэр ордук оҕо интэриэһин тардаллар.

б) Оҕо хаһыаттарын, сурунаалларын “Кэскили”, “Оҕо-оҕо эрдэххэ”, “Чуораанчыгы”, “Дисней для малышей”, “Винни-Пух” уо.д.а. хас биирдии дьиэ кэргэн суруйтарарарын көбүлээһин.

в) Уруок кэмигэр араас презентациялары, дискэлэри туһанабын. Суруйааччылар оҕо саастарын, айымньыларын кэпсээн интэриэһи тардыы.

Кинигэбэ, чуолаан айымньыга, суруйааччыга интэриэһи үөскэтэргэ презентация, электроннай кинигэлэр, араас дискэлэр оруоллара улахана саарбаҕа суох.

г) Кылаас, оскуола иһинэн ытыллар күрэхтэргэ, викториналарга, олимпиадаларга кытталларыгар усулуобуйа тэрийии.

д) Оџолор айар үлэлэрин улуус, республика хаһыаттарыгар, сурунаалларыгар бэчээттэтии.

е) «Оџо кинигэтин нэдиэлэтигэр» кыттыыны тэрийии.

«Ааџыы күнэ» Саха сириин президенэ В.А. Штыров 2005 сыл сэтинньи 22 кунунээ5и №01-22/1657 бирикээһинэн, Үөрэх министерствота өйөөһүнүнэн сэтинньи 26 күнүн уорэх тэрилтэлэригэр «Ааџыы күнүнэн» биллэрбитэ.

ж) Кинигэ быыстапкаларын тэрийии «Суруйааччылар –оџолорго», “Оџо кинигэтин дьоруойдара” уо.д.а.

з) Оџо ааџарыгар ыарырџатар биричиинэлэрин булуу, ону туоратарга тиһиктээх үлэ ыытыы.

и). Библиотеканы кытта утумнаах үлэни тэрийии.

Оџо бэйэ ааџарыгар сөптөөх кинигэни таларга үөрэнэр. Айымньы авторын аатын өйдүүр. Үчүгэй айымньы, суруйааччы диэн өйдөбүл үөскүүр. Библиотекаџа сылдыар бэрээдэги тутуһар. Үөрэнээччи бэйэтэ библиотекаџа сылдыара, иллэн кэмигэр билиитин ханатынара учуутал үлэтин биир үтүө түмүгэ, төрөппүт киэн туттуута буолар.

к). Айар үлэ умсулџаныгар сыһыарыы.

Аахпыт айымньыга маарыннатан уруһуйдаах остуоруйаны уонна кэпсээни айыы; учуутал көмөтүнэн остуоруйа сюжетын сайыннаран атын варианты толкуйдааһын.

Литературнай айымньы тиэкиһин уларытыы: оруолунан ааџыы; хоһоонноохтук ааџыы, тылынан ойуулааһын, ыһыллыбыт тиэкиһи сааһылааһынга араас ньыманы туһаныы; өйтөн айыылаах аахпыттан суруйуу, уус-уран айымньыга, хуудоһунньук хартыынатыгар, айымньынан ойуулар серияларыгар эбэтэр тус уопукка олоџуран бэйэ тиэкиһин айыы.

Оџолор айбыт үлэлэрин, уруһуйдарын биيري да бырахпакка тиһэн иһэбит. Тиэмэлэринэн тутта кыра кинигэ онгорон мунһабыт.

л) Чинчийэр, проектыр үлэнэн сайыннарыы.

Чинчийэр үлэнэн дьарыктанар түгэнигэр, ылбыт билиитэ, кинигэнэн сатаан үлэлиирэ улахан көмө буолар. Научнай-чинчийэр үлэ элбэх литература үөрэтиитэ суох табыллыбат. Биир чинчийэр үлэџэ алын кылаастарга ортотунан 5-7, кыахтаах оџоџо оннооџор элбэх, литература туһаныллар. Үөрэтэр уонна научнай-биллэрэр тиэкистэн информацияны була үөрэнэр.

Онон, учуутал үлэтигэр араас ньымалары боруобалаан, туһалааџын талан туһанара биһиги оџолорбут ситиһиилээх буолалларыгар олук буолар.

5. Дьиз кэргэннэ оџо ааџар усулуобуйатын тэрийии

Оџо ааџар дьоџурун сайыннарыыга төрөппүт оруола улахан. Дьиз кэргэннэ ийэ-аџа, эбээ-эһээ, эдьиий-убай ааџаллара үтүө холобур буолар.

Төрөппүтү үөрэхтээһиннэ төһө кыалларынан элбэх сүбэ-ама биэрэбин, көмө матырыяалы түнэтэбин, анкета ыытабын. Ордук элбэх ойуулаах кинигэ интэриэһи тардар, ойуулаах тылдьыттары туһаныы, таабырыннары, ребустары таайыы туһалаах.

“Ааҕар дьиэ кэргэн” күрэҕи кылааспыт иһинэн тэрийэн ыытабыт. “Саамай элбэх кинигэни аахпыт дьиэ кэргэн” номинация аныыбыт. Дьиэ кэргэнинэн араас таһымнаах викториналарга кытталларын көбүлүүбүн. Төрөппүттэр ыытыллар тэрээһиннэргэ куруук көхтөөхтүк кытталлар.

Кылаас төрөппүттэригэр ыйытыннык ыыттым. Ыйытыларга эппиэттээһиннэ төрөппүт барыта кытынна. Ыйытыннык сыала: Дьиэ кэргэннэ оҕо ааҕытыгар төһө болжомто уурулларын быһаарыы.

Ыйытыннык түмүгэ көрдөрдө:

- Дьиэ кэргэннэ үгүстэригэр библиотека баар эбит;
- Сорох ыалга кыра анара, сороххо улахан анара оҕо кинигэтэ;
- 1 ыалтан ураты бары оҕоҕо анаан сурунаал, хаһыат суруйтарбыттар;
- Оҕолор бэйэлэрэ ааҕар буолбуттар;
- Улахан анардарыгар маннайгы кылаас оҕотугар сөптөөх бириэмэ ааҕыга бэриллэр.

Оҕо дьиэҕэ ааҕар усулуобуйатын төрөппүттэр син тэрийбиттэр, оҕо ааҕарыгар болжомто уураллар эбит. Ол гынан баран, оҕо ааҕарынааҕар телевизорга, компьютерга олороро уһун.

Оҕолор үгүстэрэ остуоруйалары, кыыллар туһунан сөбүлээн ааҕаллар.

Төрөппүттэргэ ыйытыннык ыытыым түмүгэр, ханнык эмэ темаҕа сүбэлиэхпин-амалыахпын куруук наада эбит диэн түмүккэ кэлэбин.

Төрөппүттэргэ анаан бэсиэдэ сотору-сотору ыытабын.

Төрөппүттэргэ сүбэлэр:

1. Төрөппүт сөптөөх литературанан оҕотун хааччыйыахтаах;
2. Төрөппүт оҕо ааҕар кэмигэр холкутук, ыксаабакка олорон оҕо бэйэтин санаатын этэрин, кинигэ ис хоһоонун сиһилии кэпсиирин истиэхтээх;
3. Оҕо наһаа сылайбатын курдук дьарыктыахтаах;
4. Туох эмэ кыаллыбатаҕына тутатына учууталы кытта сүбэлэһиэхтээх;
5. Төрөппүт оҕото хайдах ааҕарыгар түмүк оностуохтаах.

Онон оскуолаҕа эрэ буолбакка, дьиэ кэргэннэ эмиэ кинигэни оҕобут таптаан ааҕарыгар үөрэтэбит, кыһамныбытын уурабыт.

Түмүк

2022 сыл үөрэх эйгэтигэр – Ааҕы сыла. СӨ Үөрэҕин уонна наукатын министириэ Ирина Любимова үүммүт 2022 сылы Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕин эйгэтигэр Ааҕы сылынан биллэрбитэ.

Ааҕааччыны иитии – учуутал сүрүн сыала-соруга.

Учуутал сөптөөх, табыгастаах үлэ араас көрүннэрин туһанара, үлэ ситиһиилээх буоларыгар тиэрдэр.

Учуутал, төрөппүт бииргэ оҕону кыра эрдэбиттэн ааҕарга үөрэттэхпитинэ, кинигэни таптыырга уһуйдахпытына сайдыылаах, дириҥ культуралаах, үрдүк үөрэхтээх, киэн билиилээх киһини иитэн таһаарыахпыт. Онон хас биирдии төрөппүт, учуутал оҕону кыра сааһыттан кинигэни ааҕарга үөрэтэр-иитэр, кинигэлэргэ өбүгэбит хаалларбыт билиитэ-көрүүтэ, өйө түмүллүбүтүн өйдөтөр эбээһинэстээх.

Төрөппүттэри, библиотекары кытта ситимнээхтик үлэли сатыыбын. Оҕону аахтарарга лекторийдары ыытабын, памяткалары түнэтэбин. Дьиэ кэргэнинэн викториналарга, күрэхтэргэ кытталларын көбүлүүбүн. Библиотекары кытта көмөлөөн “Ааҕар дьиэ кэргэн” күрэҕин ыытарбыт ордук көдүүстээх буолар. “Аман өс”, ааҕааччы күрэҕэр, чинчийэр үлэлэргэ, проектар күрэхтэригэр ситиһииттэн кырата суох. Ол барыта ааҕы түмүгэ буоларын үөрэнээччилэргэ куруук санатабын.

Оҕолор, төрөппүттэр айбыт үлэлэринэн кыра кинигэ таһааран үлэ түмүгүн тутта көрдөрөр. Оҕолор айбыт хоһооннорун, остуоруйаларын хаһыакка, сурунаалга бэчээттэтэр үлэм биир сонун көстүүтэ буолар.

Учуутал, төрөппүт бииргэ оҕону кыра эрдэбиттэн ааҕарга үөрэттэхпитинэ, кинигэ ааҕарга тапталы, интэриэһи иитэр кыахтаахпыт.

Туһаныллыбыт литература:

1. История педагогики в России. Хрестоматия. [электронный ресурс]
<https://books.academic.ru/book.nsf>
2. Молдавская Н.Д. Литературное развитие школьников в процессе обучения/Н.Д. Молдавская. – М.: Педагогика, 1976. – 224с.
3. Немов Р.С. Источники умственного развития детей младшего школьного возраста и причины их неуспеваемости. М., 2002
4. Оморокова М.И. Совершенствование чтения младших школьников. Методическое пособие для учителя. М.: АРКТИ, 1999. – 160с.
5. Программа "Литература аа5ыыта: 1-4 кылаас» Захарова Л.В., Флегонтова У.М. - Якутск, Бичик, 2013-55 с.
6. Романовская З.И. Чтение и развитие младших школьников –М.: Педагогика, 1982. –128 с.
7. Рыжкова Т.В. Литературное развитие младших школьников: Учебное пособие/ – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2006. –381 с.
8. Светловская Н.Н., Пиче-Оол, Т.С. Обучение детей чтению / Учеб. пособие для студ. пед. вузов –М.: Академия, 2001. – 288 с.
9. Учим успешному чтению. Рекомендации учителю: пособие для учителей общеобразовательных учреждений/ Т.Г. Галактионова, Е.И. Казакова, М.И. Гринева и др. – М. Просвещение, 2011. –88с.
10. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования/ Министерство образования и науки Российской Федерации.–М.: Просвещение, 2010.–31 с.